

ПРИЛОЗИ

ЗА КЊИЖЕВНОСТ, ЈЕЗИК, ИСТОРИЈУ И ФОЛКЛОР

ОСНИВАЧ
ПАВЛЕ ПОПОВИЋ

Пав. бр. 2041
Сигн. X 20
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

УРЕДНИЦИ
ДИМИТРИЈЕ ВУЧЕНОВ, МИРОСЛАВ ПАНТИЋ,
ВЛАДАН НЕДИЋ

КЊИГА ТРИДЕСЕТ СЕДМА
СВЕСКА 1—2
1971

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

МОРФОЛОШКА СТРУКТУРА ВУКОВЕ И ДАНИЧИЋЕВЕ АКЦЕНТУАЦИЈЕ

Уводне напомене

1. У својим знаменитим акценатским студијама Ђуро Даничић обрадио је именички, придевски и глаголски акценат анализирајући вуковски тип акцентуације. Даничићеве студије изашле су на једном месту као LVIII књ. Посебних издања СКА (Београд, 1925, стр. I—XIV + 1—320), у скрупулозној редакцији Милана Решетара, под насловом *Српски акценџи*. Говорећи о Даничићевој обради именичког акцента Александар Белић рекао је и ово: „Даничић је полазио од номинатива једнине и дао је у својој студији безброј категорија. У ствари све ове многобројне категорије, ако се пође од њихових правих унутрашњих особина, своде се на врло мали број који представљају стално понављање истих црта“ (*Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. I: *Речи са дефлекцијом*, Београд, 1950, стр. 25). Ово се — *mutatis mutandis* — може рећи и за Даничићеву обраду придевског и глаголског акцента. Белићева анализа заснована је на његовој познатој теорији о словенском акценту, што значи да је дијахронична. Даничићева је синхронична (изузимам његову студију о историји акцената јер њени резултати нису прихватљиви), али, као што смо видели, не одговара принципима савремене синхроничне анализе. За науку је неопходно да се да синхроничан пресек морфолошке структуре Вукове и Даничићеве акцентуације. Таква синхронична анализа мора водити рачуна о резултатима проучавања историје српскохрватских акцената, иако неће залазити у дијахронију. То је циљ овога мога рада. У њему, полазећи од Белићеве акценатске теорије, дајем синхроничну анализу морфолошке структуре Вукове и Даничићеве акцентуације. Задржавам се на основним структуралним појавама, што значи да сваку констатацију треба схватити као правило — на начин како је формулисана.

2. Вукова и Даничићева акцентуација представља систему од четири акцента и послеакценатске (неакцентоване) дужине. Акцентовани слогови могу бити дуги и кратки и двојаке интонације: силазне и узлазне; отуда четири акцента: 1) дуги силазни (*йрѧвда*), 2) кратки силазни (*слѧва*), 3) дуги узлазни (*глава*), 4) кратки узлазни (*вајда*). Силазни акценти могу стајати само на првом слогу у речи а узлазни не могу стајати једино на последњем. Отуда једносложне

речи могу имати само силазне акценте јер је тај једини слог и први и последњи у речи. Слогови пред акцентом у једној речи увек су кратки а после акцента могу бити и дуги и кратки (*изградиши* — *изграђен*). Неакцентована послеакценатска дужина низлазне је интонације и обавезна је у овим категоријама: 1) на наставку у ген. мн. именица, заменица, придева и променљивих бројева (*ичѣлā, кћѣрѣ, мѡјѣх, ѣлāвѣх, дрѣгѣх*); 2) на претпоследњем слогу у ген. мн. именица кад се овај облик завршава на *-а* (*јāбѣкā*; исп. и *ичѣлā : ичѣла*, али: *кћѣрѣ*); 3) на наставку ген. јдн. именица ж. р. на *-а* у ном. јдн. (*ичѣлѣ*); 4) на наставку инстр. јдн. именица ж. р. на *-а* у ном. јдн. (*глāвѡм*); 5) на наставку у свим падежима одређеног придевског вида (*ѣлāвѣ, ѣлāвѡг* и д.); 6) на наставку свих падежа компаратива и суперлатива (*бѡлѣ, бѡлѣг* и д., *нāјбѡлѣ, нāјбѡлѣг* и д.); 7) на наставку свих падежа редних бројева (*дрѣгѣ, дрѣгѡг* и д.); 8) на завршном самогласнику презентске основе (*вѣзѣ, чѣшѣ, рāдѣ* и д.; о изузецима в. т. 81. и 82. овога рада); 9) на самогласнику *-а* у наставцима имперфекта (*ѣлѣшијāх* и д.). Своју констатацију да је акценат „саставни део гласовног састава речи у нашем језику и каткада једина разлика међу њима“ Белић потврђује познатим Вуковим примером: *јāрица* = = пшеница, *јāрица* = млада коза.

Именице мушког рода са сугласничком основом

3. Све се именице мушког рода са сугласничком основом према акценту могу поделити у две групе: 1) именице које у косим падежима у јдн. имају на почетном слогу (^) или ("); 2) именице које у косим падежима у јдн. имају на различитим слоговима (') или ('). Најбољи су представници обе ове групе двосложне именице у косим падежима у јдн. Код вишесложних именица само се понављају њихове особине (и то само онда кад код њих уопште долази до акценатских промена у парадигми).

4. Најбољи представници прве групе јесу ови акценатски типови: *град* — *града*, *дѡм* — *дѡма* и *рāи* — *рāша*. Код њих су основне акценатске измене у лок. јдн. и ген. мн.

5. Локатив једине. Акценат се мења код именица које не значе нешто живо и то тако што: 1) код типа *град* место (^) долази ('): *граду* и сл.; 2) код типова *дѡм* и *рāи* место (") долази ('): *дѡму* и сл., *рāиу* и сл.

6. Генитив множине. Иста је акценатска промена и у ген. мн. код типа *град*: *дāнā, зѣбā* и сл. Понекад се оваква промена може јавити и у дат.-инстр.-лок. мн.: *зѣбима, црвима*. — Именице типа *рāи* у ген. мн. без уметка *-ов-* или *-ев-* имају: *Гркā* и сл.

7. У множинским облицима с уметком *-ов-* или *-ев-* прилике су овакве: 1) именице типа *град* имају две могућности: а) *градѡви* — *градѡвā* (исп. *зѣбā*) — *градѡвима* (исп. *зѣбима*) = *градѡвима*; б) *жѣлѣви* — *жѣлѣвā* — *жѣлѣвима*; 2) именице типа *дѡм* имају две могућности: а) *рѡгови* — *рѡгѡвā* — *рѡгѡвима*; б) *дѡмови* — *дѡмѡвā* — *дѡмовима* (чешће); 3) именице типа *рāи* гласе: *рāиѡви* — *рāиѡвā* — *рāиѡвима*.

8. Као доказ да се код вишесложних именица с (˘) или (˝) на почетном слогу само понављају приказане појаве могу да послуже ови ликови: 1) л о к. ј д н.: *Јáску*, — *амбáру*, *Будíму*, — *бокòру*, *говòру*, — *вòску*, *нòкíу*, — *догађáју*, — *разговòру*; 2) н о м. м н.: *бўбњеви*, — *вїїезови*, — *дїнáри*, — *вєйрови*, — *вєйрови*, — *їїлићи*; 3) г е н. м н.: *лакáшā*, — *бўбњеvā*, — *вїїезóvā*, — *динáрā*, — *грєбєнā* = *гребєнā*, *кесїєнā*, — *нокáшā*, *ђавóлā*, — *їријашїєлā*, — *їилићā*.

9. Најбољи представници д р у г е г р у п е јесу ови акценатски типови: *сїрїц* — *сїрїца*, *рòб* — *рòба*, *врх* — *врха*. Код њих су основне акценатске измене у вок. јдн. и ген. мн.

10. В о к а т и в ј е д н и н е. Акценат се мења тако што: 1) код типа *сїрїц* место (˘) долази (˘): *сїрїче*; 2) код типа *рòб* место (˘) долази (˝): *рòбе*.

11. Г е н и т и в м н о ж и н е. Код именица типа *рòб*, кад су с уметком *-ов-*, постоје две могућности: 1) код некојих остаје (˘): *рòбòvā* и сл.; 2) али некоје имају (˝) место (˘): *вòлòvā*, — *шòдїòvā*.

12. Као доказ да се код вишесложних именица с (˘) или (˝) на различитим слоговима само понављају приказане појаве могу да послуже ови ликови: 1) в о к. ј д н.: *врáйче* — *вòјнїче*, — *гòсїодáру*, — *Дáлма-їїнче*, — *зáйоведнїче*, — *Јєрусалимче*, — *òче*, — *мòмче*, — *сїнòвче*, — *чòвече*, — *сòколе*; 2) г е н. м н.: *вєнāцā*, — *врáбāцā*, — *дòбїїшāкā*, — *сирòмā-шāкā*, — *кòнāцā*, — *òвнòvā*, *òрлòvā*, — *сїнòвāцā*, — *дўкáшā*, — *Áрāїā*.

13. Из ген. мн. овакви се акценти понекад могу пренети и на остале падеже у множини: 1) н о м. м н.: *вєнци*, *лāнци*, — *кòнци*, *лòнци*; 2) д а т. - и н с т р. - л о к. м н.: *вєнцима*, *лāнцима*.

14. Но има и случајева с (˘) на претпоследњем слогу у ген. мн.: *момáкā*, *оїшāцā*, — *ловáцā*, — *сокòлā* (али исп. *сокòлòvā*), *чадòрā*.

15. Код вишесложних основа с (˘) или (˝) на почетном слогу најчешће нема промене акц.: *зáкòнā*, — *рáзбòјā*, — *вáрошāнā* и сл. Изузеци су ретки: ном. јдн. *вїногрáд*, ген. мн. *вїногрáдā*, дат.-инстр.-лок. мн.: *вїногрáдима*.

16. Ј е д н о с л о ж н е именице као: *їàс-їсà*, *сàн-снà* понашају се двојако: 1) једне су пришле првој групи: *їáсā* (исп. *зубā*, *градòvā*) и сл.; 2) друге су пришле другој: *снòvā* (исп. *шòдїòvā*).

Именице средњег рода с -о и -е у номиналннву једнине

17. Све се именице средњег рода с -о и -е у ном. јдн. могу према акценту поделити у д в е г р у п е : 1) именице које у јдн. на почетном слогу имају (˘) или (˝); 2) именице које у јдн. имају на различитим слоговима (˘) или (˝). Најбољи су представници обе ове групе двосложне ове именице с кратким вокалом почетнога слога. Акценат једнине може се мењати у множини.

18. Најбољи представник п р в е г р у п е јесте акценатски тип *їòље* — *їòља*. Основна је акценатска промена у томе што, према акц. (˝)

на почетном слогу у јдн., ове именице у мн. имају (') на истом слогу: ном. јдн. *йѡље*, ген. јдн. *йѡља* и д., — ном. мн. *йѡља*, ген. мн. *йѡльѧ*, дат.-инстр.-лок. мн. *йѡльима*.

19. Слична се акценатска измена понекад налази и код типа *сѣно* — *сѣна*; према акц. (˘) на почетном слогу у јдн., ове именице у мн. имају каткад (') на истом слогу: ном. јдн. *сѣно*, ген. јдн. *сѣна* и д., — ном. мн. *сѣна*, ген. мн. *сѣнѧ*, дат.-инстр.-лок. мн. *сѣнима* и сл.

20. Тако је и код именица типа *гребѣнѣиѣ* у мн.: *гребѣнѣиѣ*.

21. Најбољи представник друге групе јесте акценатски тип *сѣло* — *сѣла*. Основна је акценатска промена у томе што, према акц. (') на почетном слогу у јдн., ове именице у мн. имају (˘) на истом слогу: ном. јдн. *сѣло*, ген. јдн. *сѣла* и д., — ном. мн. *сѣла*, ген. мн. *сѣлѧ*, дат.-инстр.-лок. мн. *сѣлима*.

22. Код ових именица ове групе акценат се мења само у ген. мн.: *друѣиѣво* — *друѣиѣвѧ*, *йѣсмо* — *йѣсѧмѧ*; — *гѡведо* — *гѡвѣдѧ*, *кѡлено* — *кѡлѣнѧ*; — *сведѡчансѣво* — *сведѡчансѣвѧ*.

23. Једносложне именице понашају се двојако: 1) једне су пришле првој групи: *злѡ* — *зѧлѧ* (исп. *йѡльѧ*); 2) друге су пришле другој: *днѡ-дѧнѧ* (исп. *сѣлѧ*).

Именице средњег рода са самогласничком основом

24. Све се именице средњег рода са самогласничком основом могу према акценту поделити у две групе: 1) именице које у парадигми не мењају место акцента; 2) именице које у једнини не мењају место акцента а у ном. мн. имају (') на претпоследњем слогу (и на том слогу акценат остаје у свим падежима у мн.).

25. Често се код именица које у ном. јдн. имају два слога и то почетни слог дуг, ако у косим падежима имају три слога, почетни дуги слог скраћује: *ждрѣбе* — *ждрѣбѣиѧ*, *дѣиѣ* — *дѣиѣиѧ*, *врѣме* — *врѣмена* (ово је једини случај ових именица кад, према (') акценту у ном. јдн., у косим падежима у јдн. долази (˘) акц.). Но та појава није доследна: *йлѡвче* — *йлѡвчѣиѧ*, *звѡнце* — *звѡнцѣиѧ*; исп. и: *йрѣѧвѡрче* — *йрѣѧвѡрчѣиѧ*.

26. У прву групу долазе ови акценатски типови (именица с проширењем *иѣ*): *јѧгње* — *јѧгњѣиѧ*, *дѡгме* — *дѡгмѣиѧ* (ген. мн. *дѡгмѣиѧ*), *ждрѣбе* — *ждрѣбѣиѧ*, *йлѡвче* — *йлѡвчѣиѧ*, *дѣиѣ* — *дѣиѣиѧ*, *звѡнце* — *звѡнцѣиѧ*, *ждрѣбѣнце* — *ждрѣбѣнцѣиѧ*, *йрѣѧвѡрче* — *йрѣѧвѡрчѣиѧ*.

27. У другу групу долазе: 1) именице с проширењем *н* (јдн. *йлѣме* — *йлѣмена*, мн. *йлѣмѣна* — *йлѣмѣнѧ*); 2) именице које у множини имају проширење сугласником *с* (јдн. *нѣбо* — *нѣба*, мн. *нѣбѣса* — *нѣбѣсѧ*).

Именице женског рода на -а у номинативу једнине

28. Све се именице женског рода на -а у ном. јдн. према акценту могу поделити у три групе: 1) именице које у ном. јдн. имају (')

или (') на претпоследњем слогу; 2) тросложне именице које у ном јдн. имају (') или (') на почетном слогу; 3) двосложне и вишесложне именице које на почетном слогу имају (˘) или (˘˘).

29. У прву групу долазе ови акценатски типови: *дúша, вòда, висìна*. Код њих су основне акценатске измене у дат. јдн., ак. јдн., вок., ном.-ак. мн., ген. мн., дат.-инстр.-лок. мн. Само, не долази код свих типова до измена у свим овим падежима.

30. Д а т и в ј е д н и н е. Акценат се, ретко, мења код типова *дúша* и *вòда* и то тако што: 1) код типа *дúша* место (') долази (˘): *гла̀ви, дúши, рúци*; 2) код типа *вòда* место (') долази (˘˘): *вòди, дèци, зèмљи*.

31. А к у з а т и в ј е д н и н е. Акценат се мења код типова *дúша, вòда, висìна* и то тако што: 1) код типа *дúша* код извесног броја именица место (') долази (˘): *дúшу* и сл. Има, међутим, именица овога типа које остају с акцентом номинатива: *вìлу* и сл. Неке имају оба акц.: *бра̀ду — бра̀ду* и сл.; 2) код типа *вòда* код извесног броја именица место (') долази (˘˘): *вòду* и сл. Има, међутим, именица овога типа које остају с акцентом номинатива: *жèну* и сл.; 3) код типа *висìна* код извесног броја именица долази (˘˘) на почетном слогу: *лèйо̀иу* и сл. Има, међутим, именица овога типа које у ак. јдн. имају и овакав акц., али и акц. ном. јдн.: *крìвину — кривìну* и сл.

32. В о к а т и в. Акценат се мења код типова *дúша, одíва, вòда, висìна* и то тако што: 1) код типа *дúша* у вок. јдн. и вок. мн. место (') долази (˘): *дúшо — дúше* и сл.; 2) код типа *одíва* у вок. јдн. на почетни слог долази (˘˘) а на претпоследњи (-): *òдìво* и сл.; 3) код типа *вòда* у вок. јдн. и вок. мн. место (') долази (˘˘): *жèно — жèне* и сл.; 4) код типа *висìна* у вок. јдн. и вок. мн. долази (˘˘) на почетни слог: *гòсìодо* и сл.

33. Н о м и н а т и в - а к у з а т и в м н о ж и н е. Акценат се мења код типова *дúша, вòда, висìна* и то тако што: 1) код типа *дúша* код извесног броја именица место (') долази (˘): *вìле, дúше* и сл. Има, међутим, именица овога типа које остају с акцентом ном. јдн.: *вр̀бе* и сл.; 2) код типа *вòда* код извесног броја именица место (') долази (˘˘): *вòде* и сл. Има, међутим, именица овога типа које остају с акцентом ном. јдн.: *жèне* и сл.; 3) код типа *висìна* код извесног броја именица долази (˘˘) на почетни слог: *врú̀ћине, крìвине* и сл.

34. Г е н и т и в м н о ж и н е. Именице *ру̀ка, слúга* и *но̀га* имају двојак облике ген. мн.: 1) чешће: *ру̀кú, слúгú, — но̀гú*; 2) ређе: *ру̀кá, слúгá, — но̀гá*.

35. Д а т и в - и н с т р у м е н т а л - л о к а т и в м н о ж и н е. Именице типа *дúша* имају двојак акц. у дат.-инстр.-лок. мн.: 1) *ру̀кама* и сл.; 2) *клу̀џама* и сл.

36. У д р у г о ј г р у п и до акценатских измена долази код типова *ба̀йшина, дèвòјка*. Код њих су основне акценатске измене у вок. и ген. мн.

37. В о к а т и в. Именице типа *дèвòјка* имају у вок. јдн. и вок. мн. (˘˘) на почетном слогу: *дèвòјко — дèвòјке*.

38. Генитив множине. Именице типа *ба̀йна*, кад у ген. мн. не повећавају број слогова, имају (˘) на почетном слогу: *ба̀йна* и сл. Када се ген. мн. проширује на четири слога, остаје (˘) на почетном слогу: *м̀лѝва* — *м̀лѝва̃* и сл.

39. Код осталих типова ове друге групе нема акценатских измена у парадигми: *ва̀рница* (*ва̀рнице̃*, *ва̀рница̃*), *Ја̀дранка*, *га̀шалца*, *дра̀живашка*, *Хѐрцего̀вка*, *Ар̀на̀ушка*, *за̀гнѐшка* и сл.

40. У трећој групи до акценатских измена долази код типова *сла̀ва*, *клѐтва*. Код њих су основне акценатске измене у генитиву множине.

1) Тип *сла̀ва*. Кад у ген. мн. не повећавају број слогова, именице овога типа имају (˘) на почетном слогу: *сла̀ва̃* и сл. Кад се ген. мн. проширује на три слога, именице овога типа задржавају акц. ном. јдн.: *ба̀чва* — *ба̀чва̃* и сл.

2) Тип *клѐтва*. Кад у ген. мн. не повећавају број слогова, именице овога типа задржавају акц. ном. јдн. *ла̀ђа̃*. Кад се ген. мн. проширује на три слога, постоје две могућности: а) једне именице имају (˘) на почетном слогу: *грѐва̀на̃* и сл.; б) друге задржавају (˘) из ном. јдн.: *клѐтва̃* и сл.

41. Код осталих типова ове треће групе нема акценатских измена у парадигми: *сла̀мчица*, *бр̀ђанка*, *јѐтврџица*, *о̀брџица* и сл.

Именице женског рода са сугласничком основом

42. Код типова *рѐч* — *рѐчи*, *мѝсао* — *мѝсли*, *но̀ћ* — *но̀ћи*, *ра̀досџи̃* — *ра̀досџи̃* и *вр̀леџи̃* — *вр̀леџи̃* до акценатских измена долази у лок. јдн., ген. мн. и дат.-инстр.-лок. мн.

43. Локатив јединице. Акценат се мења на тај начин што: 1) код типа *рѐч* — *рѐчи* у већини случајева место (˘) долази (˘): *рѐчи̃* и сл.; 2) код типа *мѝсао* — *мѝсли* место (˘) долази (˘): *мѝсли̃* и сл.; 3) код типа *но̀ћ* — *но̀ћи* место (˘) долази (˘): *но̀ћи̃* и сл.; 4) код типа *ра̀досџи̃* — *ра̀досџи̃* долази (˘) на претпоследњи слог: *ра̀досџи̃* и сл.; 5) код типа *вр̀леџи̃* — *вр̀леџи̃* долази (˘) на претпоследњи слог: *вр̀леџи̃*.

44. Генитив-множине. Акценат се мења на тај начин што: 1) код типа *рѐч* — *рѐчи* увек место (˘) долази (˘): *рѐчи̃* и сл.; 2) код типа *мѝсао* — *мѝсли* место (˘) долази (˘): *мѝсли̃* и сл.; 3) код типа *но̀ћ* — *но̀ћи* место (˘) долази (˘): *но̀ћи̃* и сл.; 4) код типа *ра̀досџи̃* — *ра̀досџи̃* долази (˘) на претпоследњи слог: *ко̀кџи̃* (: *ко̀кџи̃ју̃*) и сл.; 5) код типа *вр̀леџи̃* — *вр̀леџи̃* долази (˘) на претпоследњи слог: *го̀лѐни̃* и сл.

45. Датив-инструментал-локатив множине. Акценат се мења на тај начин што: 1) код типа *рѐч* — *рѐчи* понекад место (˘) долази (˘): *рѐчи̃ма* и сл.; 2) код типа *мѝсао* — *мѝсли* место (˘) долази (˘): *мѝсли̃ма* и сл.; 3) код типа *но̀ћ* — *но̀ћи* место (˘) долази (˘): *но̀ћи̃ма* и сл.; 4) код типа *вр̀леџи̃* — *вр̀леџи̃* долази (˘) на претпоследњи слог: *шѐла̀дма* и сл.

Преношење акцената с именица на њредлог (њроклитики)

46. С именица мушког рода са сугласничком основом које на почетном слогу имају (˘) или (˙) акценат се на њредлог (проклитику) преноси двојако: 1) у виду (˙): *од лажиа, — за Бога, за госте, — за њојас, — из града, — иза града, — на бубањ, — на дохвѡи, на ѡклон, — на нокаѡи, на ѡрошак, — од меда, — од воска, — ѡред Бога, — ѡ град, — ѡ мед, — ѡ облаке; — без вейра, — од ѡавола, — на Дунав, — на канѡар, — на месеѡ, — од камѡн, — од Дунава, — ѡд ѡрсѡеном, — ѡ вейар, — ѡ Будѡм; 2) у виду (˘): *за сѡарца, — иза сна, — исѡред браѡа, — код селѡна, — на Турке, — од браѡа, — од врабаѡа, — од грађѡна, — ѡ клинаѡ, — ѡ Бугѡра.* У савременом говорном језику, у североисточним млађим новоштокавским говорима, преношење акцената с ових именица на проклитику није више доследно, већ „преовлађује наново акценат засебних речи“ (Белић): *из града, — у град; — за сѡарца, — на Турке, — од врабаѡа, од грађѡна* и сл. Чува се у скамењеним изразима као: *за Бога, — ѡ госте; — иза сна* и сл.*

47. С именица средњег рода с -о и -е у номинативу једине које на почетном слогу имају (˘) или (˙) акценат се на њредлог (проклитику) преноси двојако: 1) у виду (˙): *од слова, — од злаѡа, — ѡ ѡѡлу, — ѡред мора, — ѡ мѡсо, ѡ сѡно, — ѡ коло, ѡ море, ѡ ѡље; — за грло, за срце, — из јуѡра, — на дрво, на зрно, на леѡо, — из брдо; 2) у виду (˘): *без лѡиѡа, — за јажње, — из кола, — из ѡсѡма, — из ѡрсѡва, — на месѡо, — ѡ селѡа, — ѡ блаѡо, — ѡ ребра — ѡ сунѡе.* У савременом говорном језику, у североисточним млађим новоштокавским говорима, преношење акцената с ових именица на проклитику није више доследно, већ се често „задржава акценат засебних речи“ (Белић). Чува се у скамењеним или прилошким изразима као: *из јуѡра, — ѡбрдо; — на месѡо, — ѡ блаѡо.**

48. С именица средњег рода са самогласничком основом које на почетном слогу имају (˘) или (˙) акценат се на њредлог (проклитику) преноси једино у виду (˘): *за времена, — за јажње, — од јажњѡа, од јарѡа, — од ѡрасѡа, — ѡд ѡбѡѡом, — ѡ ѡубреѡу, — ѡ невреме.* Али је у савременом говорном језику, у североисточним млађим новоштокавским говорима, и код ових именица обично и: *за јажње* и сл.

49. У вези с именицама женског рода на -а у номинативу једине треба рећи двоје: 1) С ак. јдн. и ак. мн. именица типа *душа, вода, висѡна*, кад оне на почетном слогу имају силазни акценат, — акценат се преноси на њредлог (проклитику) у виду (˙): *за душу, — крѡза земљу, — мѡмо ѡланину, — на вѡјску, — на рѡке, — на брзину, — ѡза сѡрану, — ѡз воду, — ѡ висѡну* и сл. 2) С осталих именица одн. облика, кад на почетном слогу имају (˘) или (˙), акценат се на њредлог (проклитику) преноси у виду (˘): *без баѡѡна, — без ѡравде, — више куће, — на ѡродају, — од гљѡва, — од карѡѡа, — ѡред ѡрквѡм.* У савременом говорном језику, у североисточним млађим

новоштокавским говорима, до преношења акцента на проклитику долази у првом реду „када је цео израз прилошког карактера“ (Белић).

50. С именица женског рода са сугласничком основом које на почетном слогу имају (˘) или (˙) акценат се на предлог (проклитику) преноси двојако: 1) у виду (˙): *бѣз соли, — зà рѣч, — нà мāsī, — нà мīсао, — нà зелѣн, — нà ѱамѣй, — ѿд глади, — ѿд косīи, — ѿд жалосīи, ѿд радосīи, — ѿдд нōћ, — ѿдд јесѣн*; 2) у виду (˘): *нà Благовѣсī, — ѿд смрīи, — ѿред смрī.* У савременом се говорном језику, у североисточним млађим новоштокавским говорима, како каже Белић, „мање... чува у случајевима као: *ѿд жалосīи, ѿд радосīи* и сл.“

Придеви

51. Акценатске појаве код придева могу се поделити у две групе: 1) промене које настају међу појединим облицима неодређеног вида (њих је мање; у питању је однос ном. јдн. м. р. према осталим облицима); 2) промене које настају у односу облика одређеног вида према облицима неодређеног вида (њих је више).

52. Ово су акценатски односи који настају међу појединим облицима неодређеног вида:

1) Однос (˘): (˙) јавља се код ових типова: *блāг — блāга — блāго, нāгао — нāгла, — нāгло.*

2) Однос (˘): (˙) јавља се код типа: *бѿс — бѿса — бѿсо.*

3) Однос (˙): (˘) јавља се код типа: *бѿо — бѿла — бѿло.*

4) Однос (˙): (˘) јавља се код типа: *дѿбар — дѿбра — дѿбро.*

5) Однос (˘) + (˙) : (˙) + (˘) + (˙) јавља се код типа: *зѿлен — зелѣна — зелѣно.*

6) Однос (˘) + (-) : (˙) + (˘) + (˙) јавља се код типа: *вāљāн — вāљāна — вāљāно.*

53. Ово су акценатски односи који настају међу облицима неодређеног и одређеног вида:

1) Однос (˘) : (˙) јавља се код ових типова: *блāга — блāгā, гѿрка — гѿркā.*

2) Однос (˘) : (˙) јавља се код типа: *слāвна — врāйīнī.*

3) Однос (˘) : (˙) јавља се код типа: *мрīва — мрīвā.*

4) Однос (˘) : (˙) јавља се код типова: *бѿса — бѿсā, дѿбра — дѿбрā.*

5) Однос (˙) + (˘) + (˙) : (˘) + (˙) + (-) јавља се код типова: *зелѣна — зѿленā, дугāчка — дугāчкā.*

6) Однос (˙) + (˘) + (˙) : (˘) + (-) + (-) јавља се код типова: *вāљāна — вāљāнā, имућна — имућнā.*

7) Однос (˙) : (˘) јавља се код типова: *сīāра — сīārā, вѿљна — вѿљнā.*

8) Код ових се акценатских типова, поред каквог другог, јавља и акценат (') на претпоследњем слогу одређеног вида:

- а) т и п гла̀внӣ — гла̀внӣ;
- б) т и п ду̀гӣ — ду̀гӣ, мѐкӣ — мѐкӣ, мр̀кӣ — мр̀кӣ;
- в) т и п вѝӣкӣ — вѝӣкӣ, гла̀ӣкӣ — гла̀ӣкӣ, мо̀крӣ — мо̀крӣ, о̀блӣ — о̀блӣ, ѝдзӣ — ѝдзӣ, ѝдсӣ — ѝдсӣ, сѝӣнӣ — сѝӣнӣ, сла̀ӣкӣ — сла̀ӣкӣ, ѝа̀нкӣ — ѝа̀нкӣ, у̀скӣ — у̀скӣ, (вѐӣхӣ) — вѐӣхӣ, (вјѐчнӣ) — вјѐчнӣ;
- г) т и п свѐӣӣ — свѐӣӣ, чѐсӣӣ — чѐсӣӣ;
- д) т и п жѝӣкӣ — жѝӣкӣ, кра̀ӣкӣ — кра̀ӣкӣ, кру̀ӣнӣ — кру̀ӣнӣ, мр̀сӣ — мр̀сӣ, ѝлӣӣкӣ — ѝлӣӣкӣ, рѐӣкӣ — рѐӣкӣ, сѝра̀ӣнӣ — сѝра̀ӣнӣ, ѝе̄ӣкӣ — ѝе̄ӣкӣ;
- ђ) т и п во̀денӣ — во̀денӣ, гво̀денӣ — гво̀денӣ, зе̄мљанӣ — зе̄мљанӣ, ко̀шӣанӣ — ко̀шӣанӣ, лѐденӣ — лѐденӣ — ма̀сленӣ — ма̀сленӣ, ра̀жанӣ — ра̀жанӣ, сјѐрчанӣ — сјѐрчанӣ, сње̄жанӣ — сње̄жанӣ, чо̀ханӣ — чо̀ханӣ;
- е) т и п бра̀ӣненӣ — бра̀ӣненӣ, но̀вчанӣ — но̀вчанӣ, ча̀бренӣ — ча̀бренӣ;
- ж) т и п ја̀гње̄ћӣ — ја̀гње̄ћӣ, ѝиле̄ћӣ — ѝиле̄ћӣ.

9) Код ових се акценатских типова јавља акценат (') на претпоследњем слогу одређеног вида:

- а) т и п вѝӣӣ;
- б) т и п глу̀хна̄, дѐсӣ, ко̀сӣ, кр̀е̄чӣ, кр̀сӣ, ло̀внӣ, но̀ћӣ, рѐдњӣ, ру̀чӣ, сѝр̀вӣ = сѝр̀нӣ, ѝор̀нӣ, ѝру̀ӣнӣ, цвјѐӣнӣ, ча̀сӣ;
- в) т и п зе̄ља̀нӣ, ма̀рвѐнӣ;
- г) т и п ко̀љив̀нӣ, мѝрдо̀вна̄, свје̄ӣдо̀внӣ, — дро̀зго̀вљӣ, кѐрдо̀вљӣ, ко̀сдо̀вљӣ, му̀жсѐ̀вљӣ, о̀сдо̀вљӣ, ѝу̀жсѐ̀вљӣ, сѝно̀вљӣ, чво̀ркдо̀вљӣ;
- д) т и п ба̀ӣчѐнӣ, ва̀змѐ̀нӣ, зо̀бѐнӣ, иг̀лѐнӣ, ја̀сѝрѐнӣ, ка̀вѐнӣ, кљу̀ча̀нӣ, ла̀ђѐнӣ, су̀нча̀нӣ, цр̀квѐнӣ;
- ђ) т и п ждо̀рѐбе̄ћӣ, ко̀кдо̀ӣјӣ, ку̀рја̀чјӣ, чо̀вје̄чјӣ.

Глаголи

54. Две су основне појаве у вези са глаголским акцентом: 1) када је акценат на претпоследњем слогу или, ређе, на слогу трећем од краја — може се мењати у глаголској промени; 2) када је акценат удаљен за више слогова од краја — не мења се у глаголској промени.

Инфинитив

55. Две су групе питања у вези с инфинитивним акцентом: 1) однос сложеног глагола према простом; 2) однос инфинитивног акцента према презентском.

56. Две су основне појаве у вези с односом сложеног глагола према простом.

Прво. Када се у инфинитиву на првом слогу простога глагола налазе (˘) или (˙), сложени глагол има (˘) на слогу префикса, који непосредно претходи простом глаголу: *īrāvdaīti* — *ōīrāvdaīti*, *gāzīti* — *īdōgāzīti*.

Друго. Када прости глагол има (˘) или (˙), такав акценат остаје и у инфинитиву сложеног. Једини су изузетак глаголи типа *klēiti*, *mrēiti* који као сложени гласе: *īrōklēiti*, *ūmrēiti*.

57. Пет је основних појава у вези с односом инфинитивног акцената према презентском.

Прво. Велики број глагола има (˘) или (˙) и у инфинитиву и у презенту: *īrēsiti* — *īrēsēm*, *īrūbiti* — *īrūbīm*; *īlēsiti* — *īlēšēm*, *dr̥jaiti* — *dr̥jīm*.

Друго. Још је већи број глагола који у инфинитиву имају (˘) или (˙) а у презенту (˘) или (˙): *īisāiti* — *īišēm*, *mūšīti* — *mūšīm*, *mōhi* — *mōjšēm*, *rēhi* — *rēchēm*, *ōraiti* — *ōrēm*, *īdnuiti* — *īdñēm*, *nōsīti* — *nōsīm*. Такви су у суштини и ови глаголи: *līmāvaiti* — *līmāvām*, *uleišāvaiti* — *uleišāvām*, *kuīdovaiti* — *kuīyujēm*, *govōriti* — *govōrīm*.

Треће. Када је у инфинитиву (˘) или (˙), ти акценати по правилу остају и у презенту: *īrāznavaiti* — *īrāznujēm*, *kārīvaiti se* — *kārīām se*, *jēsiti* — *jēdem*, *sēsiti* — *sēdñēm*, *sīdāiti* — *sīdāñēm*, *chūiti* — *chūjēm*, *vērovaiti* — *vērujēm*, *īdshīovaiti* — *īdshīujēm*, *māzaiti* — *mājšēm*, *īēvaiti* — *īēvām*, *gāzīti* — *gāzīm*.

Четврто. Ретки су глаголи с оваквим односом инфинитивног и презентског акцената: *gr̥isīti* — *gr̥izēm*, *kr̥āsīti* — *kr̥ādēm*, *īrēsīti* — *īrēdēm*.

Пето. Једносложни глаголи, без обзира на то какав им је инфинитивни акценат, у презенту имају (˘): *dāiti* — *dām*, *sīdāiti* — *sīīm*, *mrēiti* — *mrēm*.

Аорисит̄

58. Сви се глаголи у вези с аориским акценатом могу поделити у две главне групе: 1) глаголи који у свим лицима имају инфинитивни акценат (а у инфинитиву могу бити и силазни и узлазни акценати); 2) глаголи који инфинитивни акценат имају у 1. л. јдн. и 1, 2. и 3. л. мн. а у 2. и 3. л. јдн. имају (˙) (кад су двосложни и вишесложни) или (˘) (кад су једносложни).

59. Глаголи који у свим лицима имају инфинитивни акценат̄ могу се поделити у две подгрупе.

а) У прву подгрупу иду ови глаголски типови: *sēдох* — *sēде* (*zāsede*) — *sēsīti*, *īr̥х* — *īr̥* (*ūīr*) — *īr̥īti*, *obīh̥ох* — *obīh̥е*, *lēгох* — *lēже* (*īrilēже*) — *lēhi*, *īr̥нух* — *īr̥ну* (*ūīr̥ну*) — *īr̥нуīti*, *ūsнух* — *ūsну* — *ūsнуīti*, *bīх* — *bī* (*rāzби*) — *bīīti*, *kazīвах* — *kazīва* (*īokazīва*) — *kazīvaiti*, *zāvēiовах* — *zāvēiова* — *zāvēiovaiti*, *ж̥ех* — *ж̥е* (*īd̥же*) — *ж̥ēti*, *sl̥ах* — *sl̥а* (*īd̥сла*) — *sl̥аīti*, *īisах* — *īisа* (*naīisа*) — *īisaiti*, *īīiах* — *īīiа* (*zaiīiа*) — *īīiaiti*, *razūмех* — *razūме* — *razūмейti*,

м. р. јдн., где место (') имају (˘) а место (˘) имају (˘˘): *ӣрѣсӣи* — *ӣрѣсао* — *ӣрѣсла* — *ӣрѣсло*, *ӣѣћи* — *ӣѣкао* — *ӣѣкла* — *ӣѣкло*, *ӣлѣсӣи* — *ӣлѣо* — *ӣлѣла* — *ӣлѣло*, *мѣћи* — *мѣгао* — *мѣгла* — *мѣгло*.

62. Друго. Ови глаголски типови у инфинитиву имају (˘) а у глаголском придеву радном увек (˘˘): *ѡра̄ӣи* — *ѡрао* — *ѡра̄ла* — *ѡра̄ло*, *уѡра̄ӣи* — *уѡрао* — *уѡра̄ла* — *уѡра̄ло*, *смѣја̄ӣи* — *смѣјао* — *смѣја̄ла* — *смѣја̄ло*, *кљѡва̄ӣи* — *кљѡвао* — *кљѡва̄ла* — *кљѡва̄ло*, *кѡва̄ӣи* — *кѡвао* — *кѡва̄ла* — *кѡва̄ло*, *кӯѡва̄ӣи* — *кӯѡвао* — *кӯѡва̄ла* — *кӯѡва̄ло*, *орӯжа̄ӣи* — *орӯжао* — *орӯжа̄ла* — *орӯжа̄ло*, *наорӯжа̄ӣи* — *наорӯжао* — *наорӯжа̄ла* — *наорӯжа̄ло*, *др̄жа̄ӣи* — *др̄жао* — *др̄жа̄ла* — *др̄жа̄ло*.

63. Треће. Приличан је број једносложних глагола који у глаголском придеву радном као прости у м. р. јдн. имају (˘˘) а у ж. р. јдн., ср. р. јдн. и у целој множини (˘); као сложени ови глаголи имају на префиксу (˘˘): *клѣо* — *клѣла* — *клѣло*, *заклео* — *заклѣла* — *заклѣло*, *ӣра̄о* — *ӣра̄ла* — *ӣра̄ло*, *ӣза̄ӣрао* — *ӣза̄ӣра̄ла* — *ӣза̄ӣра̄ло*, *звѡо* — *звѡла* — *звѡло*, *дѡзвао* — *дѡзва̄ла* — *дѡзва̄ло*, *бӣо* — *бӣла* — *бӣло*, *дѡбио* — *дѡбӣла* — *дѡбӣло*, *вӣо* — *вӣла* — *вӣло*, *ӯвио* — *ӯвӣла* — *ӯвӣло*, *ӣӣо* — *ӣӣла* — *ӣӣло*, *ӣѡӣио* — *ӣѡӣила* — *ӣѡӣило*, *дѡо* — *дѡла* — *дѡло*, *ӣрѡѡао* — *ӣрѡѡа̄ла* — *ӣрѡѡа̄ло*. Овде долазе и ови глаголи прве врсте: *дѡӣро* — *дѡӣрла* — *дѡӣрло*, *зѡӣео* — *зѡӣела* — *зѡӣело*, *на̄суо* — *на̄сӯла* — *на̄сӯло*, *ѡдро* — *ѡдр̄ла* — *ѡдр̄ло*, *ӣѡчео* — *ӣѡчѣла* — *ӣѡчѣло*, *ӣрѡсӣро* — *ӣрѡсӣрла* — *ӣрѡсӣрло*, *ӯзео* — *ӯзѣла* — *ӯзѣло*, *ӯмро* — *ӯмр̄ла* — *ӯмр̄ло*.

Глаголски ӣридеви ӣрӣни

64. Четири су основне појаве:

Прво. Велики је број глагола који у глаг. прид. трпном имају инфинитивни акценат: *ӣра̄вд̄ан* — *ӣра̄вд̄ана* — *ӣра̄вд̄ано* — *ӣра̄вд̄аӣи*, *ѡӣра̄вд̄ан* — *ѡӣра̄вд̄ана* — *ѡӣра̄вд̄ано* — *ѡӣра̄вд̄аӣи*, *ӣрѣден* — *ӣрѣдена* — *ӣрѣдено* — *ӣрѣсӣи*, *јѣден* — *јѣдена* — *јѣдено* — *јѣсӣи*, *глѣд̄ан* — *глѣд̄ана* — *глѣд̄ано* — *глѣд̄аӣи*, *са̄глед̄ан* — *са̄глед̄ана* — *са̄глед̄ано* — *са̄глед̄аӣи*, *вӣђен* — *вӣђена* — *вӣђено* — *вӣдеӣи*, *ӣрѣсен* — *ӣрѣсена* — *ӣрѣсено* — *ӣрѣсӣи*, *ӣечен* — *ӣечена* — *ӣечено* — *ӣѣћи*, *ӣлѣӣен* — *ӣлѣӣена* — *ӣлѣӣено* — *ӣлѣсӣи*.

Овде долазе и глаголски придеви трпни који за данашње језичко осећање имају донекле нарочито образовање: *ӣр̄вен* — *ӣр̄вена* — *ӣр̄вено* — *ӣр̄ӣи*, *кр̄ивен* — *кр̄ивена* — *кр̄ивено* — *кр̄ӣӣи*, *чӯвен* — *чӯвена* — *чӯвено* — *чӯӣи*.

Н а п о м е н а. Код глагола који у облику глаг. прид. трпног за м. р. јдн. имају (˘) на претпоследњем слогу, — тај акценат се у ж. р. јдн., ср. р. јдн. и у мн. помера за један слог према крају, али само у неодређеном виду: *ӣечен* — *ӣечена* — *ӣечено* — *ӣечени* — *ӣечене* — *ӣечена*. У одређеном виду, међутим, акценат не мења место: *ӣеченӣ* — *ӣечена̄* — *ӣечено̄* — *ӣеченӣ* — *ӣечене̄* — *ӣечена̄*.

65. Друго. Ови глаголи, иако у инфинитиву и као прости и као сложени имају (˘), у глаг. прид. трп. као прости имају (˘˘) на почетном

